



Hurrengo geltokia: Artium

Hau kaleratzerako, idazten denetik argitara ematen den arte denbora puska bat pasatzen baita, inauguratuta egongo da Gasteizko Artium. Beharbada ezagunagoa izango da Bilboko Metroaren bigarren linearen inaugurazioa, baina dudarik gabe garai batean autobus geltokiaren gune zen orubean eraikitako museo-zentroak ere emango zuen zeresanik. Besteak beste, kargura iritxi zenetik urtebete betetzear dagoen honetan erabat desagertuta dabilen Kultura sailburua —Eusko Jaurlaritzakoa, alegia— bertan izango zelako. Izan ere, horrelakoetan ohizkoa izaten da inaugurazioen protagonismo guztia erakundeetako ordezkarien bizkar izatea, pentsatuz dirua erakundeek jarri dutenez, logikoa dela protagonismoa ere eurena izatea. Pentsatzeko modu bat da.

Baina Gasteizko Artium hau —izena behintzat bada pretentzioso— kultura garaikidearen eskutik omen datorrigu. Arte Garaikideko Euskal Zentro-Museoa jarri diote izena. Zentro-Museoa. Zer ote da hori? Museoak berak dioenez, gauza asko izan nahi du. Batetik, Arabako Foru Aldundiak azken hamarkadetan pilatutako bilduma artistikoaren eskaparate izan nahi du: eskaparate garestia, alajaina! Eta museoa hirugarren milurteko honetan jaiotzen ari diren arte garaikidearen belaunaldikoa denez —anaia, ahizpa edo lehengusua— pentsatzekoa da beste hainbat museoren lankidetzaz izatea aldi baterako erakusketak antolatzean, hori ere museoaren asmoen artean agertzen baita. Ez hori bakarrik, sormen lanarekin beste hainbat ekimen ere egin nahi ditu, eta hezkuntza kontuak bere bizkar hartuz, prest dago eskola-umeei artearen kontzeptua hurbiltzeko. Eta asmoak agortezinak direnez, museoaren kudeatzaileek nahi dute, gainera, Gasteizko Gune Historikoko kultur ardatzaren osagai izatea museoa (Erdi Aroko gunea da Gasteizko alde zaharra), eta asmoen az-

ken puntuan jarri dute, *last but no least* izango da noski, Araba eta Euskadiko dinamika kulturalean giltzarri izatea. Ez dago gaizki.

Niri, egia esan, gehiago gustatzen zitzaidan autobus geltoki zaharra. Jendeari aterpea eskainiz, baina aldi berean autobus zaharren ke lodi eta beltzak zuzenean Gasteizko haizearen mende uzten zituen eraikin hura. Zikina egoten zen, bai, baina normalean behintzat ordu laurden eskas bat egiten genuen bertara hurbiltzen ginenok, eta Iruñekoaren aldean, esate baterako, arnasa lasai hartzeko eragozpenik ez zen Gasteizko autobus geltoki zaharrean. Baina orain, Frantzia kaleko orubea, Artiumen orubea da, eta ohituz joan beharko dugu; agintariak ere saiatu dira ondo asko horretan, eta ez da erraza, batez ere museo atarian jarri duten eskultura erraldoiari esker, ez jabetzea Gasteizek garai berriei ongi etorria eman nahi diela orain, lehenago Kanpezutik edo Bernedotik zetozen etxeoandre edo nekazariei ongi etorria egiten zien toki berean.

Pertsonak izaten dira, ordea, museoak erabiltzen dituztenak, eta itxaron egin beharko da Artium honek, lehen egunetako ikusmina baretzen denean, jendearen artean zer-nolako harrera izaten duen. Izan ere, pentsamendu politiko-kultural bakarretik gehiegi ez umuntzearren, esan dezadan niri ere ongi iruditzen zaizkidala kulturaren hedapenerako egiten diren ekimen eta hartzen diren iniziatibak, baita, barkatu esatea, erakundeek hartutakoak badira ere. Baina tarteka euliak kanoikadaka (to! bai euskara jatorra!) akabatzen ariko balira bezala ikusten dituden erakunde horiek. Alegia, Gasteizek behar al du Arte Garaikidearen Euskal Zentro-Museo bat? Guggenheim ere ez al da neurri batean gauza bera? Beharrezkoa al da euskal hiriburu bakoitzean museo bat, arte garaikidearen museo bat? Galderak dira, erantzunik ez daukat eta. Baina hone-lakoetan beti etortzen zait burura herri honetako biztanleak ez garela asko, Europako hiri handiek Euskal Herri osoak baino biztanle gehiago izaten dutela, eta geografikoki ere ez garela handiegiak, eta punta batetik bestera joateko pare bat ordu nahikoak izaten direla, trafikoa arauak hautsi gabe.

Bisitari gutxiago

Izan ere, ondo dago Gasteizko Artium hau zabaltzea, baina gero jendea bertara hurbiltzen ez bada? Eta jendeak inolako interesik ez badauka han erakusten dutenaz disfrutatzen? Zaila da oso artearen gestioa, are zailagoa arte garaikidearen kasuan, eta oraindik askoz ere zailagoa arte garaikidea, *a priori* horretan interes gehiegirik ez duen gizartearekin uztartu behar denean gestio horren emaitza nagusia lortzeko. Azken Aste Santura begiratzea besterik ez dago: Baztan aldea jendez gainezka, nahiz eta museo handirik ez izan bertan; Bilbon, berriz, hotelak aurreko urteetan baino beteagoak —eguraldia ere hobea izan zen— baina Guggenheim museoak askoz ere bisitari gutxiago, iaz baino laurden bat gutxiago, sei bat mila bisitari gutxiago. Eta hasiera bateko nerbioa galtzen ari zela lehenago ere esan genuen, baina Guggenheimen bilduma iraunkorra gutxi gorabehera lehengoa da —nahiz eta azkenaldi honetan lan berri batzuk gehitu— eta ezinezkoa da aldi baterako erakusketa espektakularrak egunero antolatzea. Horixe da gakoa: bilduma iraunkorra. Museoaren erakargaritasuna aldi baterako erakusketen bizkar uzten bada, oso maila altuari eutsi behar zaio erakusketa horietan; eta Bilboko Guggenheim Museoari nekeza gertatzen ari zaio bisitariei nolabaiteko interes berezia sortuko dien zerbait topatu eta prestatzea (ez noski ez daukatelako; beharbada sukurtsal bat direlako?). Eta Guggenheimi hori gertatzen bazaio, zer ez ote zaio gertatuko Artiumi? Nahiago nuke erabat erra-tua egotea, baina orain arte Gasteizkoek iragarri dituzten aldi baterako erakusketak ez dira etxafuegoak botatzeko modukoak, eta bilduma iraunkorra azken hamarkadetan Arabako Foru Aldundiak osatu duena da. Baliotsua, dudarik gabe, baina izango al da nahikoa Artium bezalako proiektu bati eutsi ahal izateko?

Alegia, esan nahi dut Parisen, Louvren, tarteka erakusketa bereziak antola daitezkeela, baina bertako bilduma iraunkorrak bakarrik eusten diola museoari. Edo Madrilen Pradon, edo Londresen Taten. Edo Beaubourg-en, nolabait Georges Pompidou zentroak hasiera batean izan

zuen kutsua —filosofikoa eta artistikoa— ikusten baitiot Artium honi.

Eta gainera, arestian aipatu ditugun arazo demografiko-geografikoak daude. Hiriburu bakoitzari gutxi gorabehera antzeko azpiegiturak emateko partez, ez al luke behar sortzen diren egitura horiek ahalik eta indartsuen izatea? Badugu Guggenheim? Bai, baina egin dezagun Artium ere! Badugu Musika eta Kongresuen jauregia? Bai, baina egin dezagun hiriburu bakoitzean bana, Kursaal, Europa, Balaarte, Euskalduna! Eta batzuetan pentsatzen dut ez ote litzatekeen hobea herri honetako barne-distantziak laburtzea, bidesaririk gabeko autopisten bidez, gutxienez hiriburuak lotuko dituen tren-sistema itxurazko bat ezarriz (Euskal Metroa, esate baterako), zer dakit ba nik nola. Baina iruditzen zait ez naizela ni bakarrik horrela pentsatzen duena, eta horretarako froga koxkor bat: zuk zeuk, hau honaino irakurri duzun horrek: zer gogoratzen duzu hobeki, Artiumen inaugurazioa edo Bilboko Metroaren bigarren linea zabaldu dutela? Pentsatzeko modukoa.¶



Letrak lurgorri

Jai eta ospakizunen ostean garizumak estaltzen ditu haragiaren nahiak, eta literaturgintzan ere, abenduaren egun handien ostean, lurgorri geratzen da letren eremua. Irakurleak badaki neguaren hasieran metatutakoarekin iragan beharko duela negu luzea, editoreek merkaturatze garaia Durangorako eta San Jordiren bueltarako uzten baitute, hau da, hotzaren etorrerarekin eta udaberria lotzearekin batera.

Agian, eta bazka freskorik ahoratu ezean, idazleek hausnarketari ematen diote garai honetan, bai ustekabean iragaten diren liburuxketan, bai eta elkarrizketa eta adierazpenetan ere. Arantxa Urretabizkaiak sarri aipatzen du literaturgintzan txoriak eta ornitologoak egon badaudela, eta berak, aukeran, txoria nahiago duela. Baina ukatzerik ez dago gero eta ornitologo gehiago plazaratzen ari dela euskal letretara, eta nik onuragarritzat jotzen dut, heldutasun seinale delakoan.

Egia esan, hausnarketarako garaia heldua zaigula pentsatzeko arrazoi nahikorik badago, *Ehun metro* argitaratu zenetik 26 urte bete direla konturatuz gero. 1976tik hona ibili izan dugun bideari begiratzea baino ez dago ikusteko orduko garaien eta oraingoan artean alderik badagoela, egon. Beharrian larrienak beterik dauden honetan, hemendik aurrerakoari ekin diezaiokegu orain.

Hausnarketan, ordea, integratu baino apokaliptiko gehiago ikusten dugu han-hemenka, ahoz gora egindako adierazpenetan behinik behin. Bilbo Zaharra euskaltegiak antolatutako «Euskal Literatura eta Kultura» Topalekueetan, Ramon Saizarbitoriak, baina, batez ere, Bernardo Atxagak esandakoak bazterrak harrotu zituen, euskararen geroaz egindako adierazpenekin. Ildo berean, Felipe Juaristik ere ardura azaldu du oraingo egoeraz, eta literatura urbanoa aldarrikatu du gazteentzat (*Egan*, 2001, 3/4). Jon

Alonsok nobelaren zentzua kolokan jarri du, eta zilborrari begira egotea egotzi dio (*Nabarra*, martxoak 12). Bestalde, literatura gaur egun arkeologia dela eta nobela anakronikoa dela esan du, eta zalantzan jarri du ea merezi duen horren alde egitea (*Deia*, 2001eko azaroak 9).

Hausnarketa heldutasun seinale dela nioen orain, eta horrela dela uste dut. Heldutasun pertsonala eta kolektiboa sumatzen da. Letrak lurgorri uzteak, beraz, ez du antzutasunik adierazten, umotu sasoia baizik.

Irastortza, zorionak

Euskal Idazleen Elkartean martxoan gauzatu da errele-bua, eta bost urteren ostean, Andolin Eguzkitzak lekukoa eman dio Tere Irastortzari, batzuetan oztopo lasterketa bihurtzen den, eta beti ere maratoi itxura duen literatura-ren ekinean. Eguzkitzak egindako lana handia izan da, eta lehenengoz ikusi izan dugu epe luzerako plangintza osoa, kanpo eta barne beharrianeiei zuzenduta, 2001-2004 Plan Estrategiko izena daramana.

Edonola ere, eta Elkartea ezagutzen dugun guztiok ongi asko dakigu gaur egungo lorpenak gauzaezinak izango zirela aurretik egin den lan eskergea egin izan ez balitz. Andu Lertxundik (1982-85) jarritako oinarriak, Jose Mari Velez de Mendizabalen (1985-89) izerdi eta nekeak, Patri Urkizuk (1989-93) emandako aurrerapausoak, Joxerra Garziak (1993-97) eskainitako ilusioa eta Andolin Eguzkitzaren (1997-2002) egite ona ezinbestekoak izan dira EIEren oraingo egoera ulertzeko orduan. Baina lehendakariaren lana hutsaren hurrengoa da lantaldetik ezean. Maite Gonzalez Esnal (18 urtez elkartean), Begoña Andonegi, Nagore Atela eta sartu berri den Ana Urkizak eguneroko lana eskaini dute bertan, eta garaian garaiko Zuzendaritza batzordekideen lanak ere, ia anonimoa izan arren, garrantzia izan du EIEren historian.

Orain Te re Irastortza dugu lehendakari andrea *jauna*, (izendapenaren egunean egin zitzaion txantxa errepikatuz), eta aurretik ezagutzen dugunok lasai egon gaitezke

izendapen honekin, Elkartea esku onetan dagoelako. Idazgintzaren aldeko lana baina, (etxe barruan eta kanpoaldean euskal literatura ezagutzera ematea, besteak beste), ez da bakar batzuen kontua, idazten dugun guztiona baizik. Zeren ez baitago pasaporte hoberik kalitatezko produkturik eskaintzea baino. Eta literatura ona egitea ez da elkartearen lana, idazleena baizik.

Martxoaren 8a

Emakume idazleak pozik egon daitezke. Aurten ere beren eguna izan dute.

Erdal idazleak

Martxoaren 18, 19 eta 20an Bilbon burutu da Blas de Oterori buruzko nazioarteko kongresua, hainbat ikertzaile eta idazleren partaidetzaz.

Kongresu honetaz profitatu nahi nuke gure artean gutxitan aipatzen den gaiaz aritzeko. Inoiz ez dugu jakin izan nola jokatu euskal hiritarrak diren erdal idazleekin. Euskal idazleak izan ez direla ongi dakigun arren («erdaraz idatzitako euskal literatura ez da existitzen. Ezinezkoa da, euskaraz ez dakien norbait euskalduna ezin izan daitekeen modu berean (...) Euskal Herritarrak Euskal Herriko biztanleak dira, eta euskaldunak, berriz, euskaraz mintzo direnak. Hain zaila al da ulertzea? Nola esan daiteke, beraz, erdaraz idatzitako euskal literatura badenik ere?», Gari Berasaluze, *Gara*, 2001eko ekainaren 23a), zehatz-mehatz zer diren ez dakigu. Idazle espainolak? Idazle baskoak? Norekin konpartitzen dituzte erreferente kulturalak? Zer esan hizkeraz euskaldunak izanik, idazkeraz erdaldunak diren idazleez?

Kasuistika gero eta zabalagoa da, gero eta gehiago baitira Euskal Herriko plazetara ateratzen ari diren idazle erdaldunak.

Inoiz ez dugu jakin izan trataera egokia ematen Miguel de Unamuno, Pio Baroja eta Blas de Oterori besteak

beste, baina horiek hilik daude finean, eta esku-liburuetan baino ez ditugu tratatu behar. Baina nola jokatu bizirik dauden Pablo de Antoñana edo Miguel Sanchez Ostiz nafarrekin? Nola jokatu Felix de Azuarekin?

Zein da Robert Laxalt idazleari ongien doakion definizioa? Zein ataletan sartzen da Elias Amezaga bera, bai eta berak bildutako milaka erdal idazle baskoak ere?

Norbaitek galdetzen digunean Laura Espido Freire (Laudio) eta Lucia Etxeberria (Valentzia/Bermeo, 1966, Nadal Saria 1998) ea idazle baskoak diren, poker aurpegia ipini behar izaten dugu, edo azalpen luzeak eman, haria galdu arteraino.

Idazle hauetariko batzuk, gainera, euskal hiztunak dira, baina idazkera-hizkuntza gaztelania aukeratu dute, Pedro Ugarte (Bilbo, 1963) eta Eli Tolaretxipirekin (Donostia, 1962) gertatzen den bezala. Azken honek, gainera, Saizarbitoriaren lana itzuli izan du euskaratik gaztelaniara.

Beste alde batetik, euskal idazletzat jotzen ditugun artean ere, batek baino gehiagok erabaki du zuzenean gaztelaniaz idaztea, aurretik *euskal bertsoia* egin gabe. Pili Kaltzadak poema liburu elebiduna argitaratu zuen, jatorriz euskaraz eta gaztelaniaz sorturiko poemak tartekatuz. Iban Zalduak bost liburutatik bi gaztelaniaz eman ditu: *Veinte cuentos cortitos* idatzi zuen aspaldian, eta orain gutxi *La isla de los antropólogos y otros cuentos* eman du argitara.

Bernardo Atxagak bi aldiz bereganatu du Euskadi Saria, behin euskaraz egindako lanagatik, eta beste behin gaztelaniazko liburu batekin, *Lista de locos y otros alfabetos*, 1999an.

Zein izen eman behar zaie Felix Maraña, Alvaro Bermejo eta Iñaki Ezkerra idazleei? Euskal idazlea ez bada ere, zer da Euskal Herriko historia, geografia eta kulturaz buru-belarri aritzen den Toti Martínez de Lezea (*La Herbolaria*), eta gai berberak erabiltzen dituen Arantzazu Amezaga (*Veinticinco cartas para una guerra*), erdi aroa, karlistadak eta ahaide nagusiak ahotan dituzten idazleak?

Esan bezala, azken garaian barra-barra ari dira azaltzen gaztelaniaz aritzen diren idazle gazteak, aurretik liburu ugari dituztenekin batera. Fermin Goñi nafarrak bere

zazpigarren liburua argitaratu du (*Las mujeres siempre dijeron que me querían*). Daniel Sarasola bilbotarrak, aldiz, lehena (*Lejos de Panamá*). Eta J.M. Isasi Urdangarinek (Bilbo, 1970, *Variaciones Julen Guerrero* eta *Un mundo de Sastre*) eta Enrique Gutierrez Ordorikak (Santurtzi, 1959, *Grünmland* eta *El guardián de la tristeza*) bina liburu dituzte.

Egia esan, kopurua ederra da, eta produkzio zabala dute, euskal idazleok oraindik jakin ez dezagun nola deitu idazle hauei. Euskal idazleak ez dira, ados. Onar dezakegu «*escritores vascos*» direla? Eta «*escritores vascos*», nola itzultzen da euskarara?

Ariketa polita filologoentzat, baina kontu filologikoa baino sakonagoa dela uste dut. Idazlearen kosmogoniaren kontuan sartu beharko baikenuke, bai eta beste eztabaida sakonagoetan ere, hala nola zer-nolako harremana duen hizkuntzak ezagupena bereganatzearekin, edo zer den aurretikoa, munduarekiko ikuskera edo ikuskeraren berbalizazioa.

Euskal eskultore ezagunenak, euskal idiosinkrasia hutsunearen inguruan gorpuztu duten horiek, ordea, ez dira euskaradunak.°



Lur bat haratago euskararen garabideetan

Egileen haserrea pizteko arriskuaz jabetuta ere, bi liburu-
ren izenburuekin eman diot hasiera saio honi: Joan Mari
Irigoienen *Lur bat haratago* (Elkarlanean, 2000) eleberr i
mardul eta ederrarenarekin eta Jesus Rubioren *Euskararen
garabideak* (Alberdania, 2002) saiakera iradokitzailearena-
rekin. Izan ere, bi lan horiek arras desberdinak badira,
funtsean kezka bera dute komun: hainbat arlotan euskara
idatzian egun erabiltzen den eredu sintaktikoaren egoki-
tasuna.

Lerro hauek idazten dituen ez da seguru asko arazo
hauetaz arduratzeko egokiena, ez; halere, eta irakurleari
barkamena alde aurretik eskatuta, kezka bera sentitu izan-
nak eman dit adorea ur sakon horietan oinak —orkatila-
raino baino ez— sartzeko.

Aipaturiko nobela historikoa egin berria zuenean, is-
torio hori lapurteraz idaztera bultzatu zuen zioa azaltzen
zuen Irigoienek, eta, buruz ari banaiz ere, bere ideien har-
ria hauxe zen: estilo ez arduratzen diren askok euskaraz
idazterakoan esaldi laburrak gomendatzen dituztela, ho-
rrela eginda eduki ulerkorragoa lor daitekeelakoan. Iri-
goienek, aldiz, tradizio idatziak (Axularrenak, hain zuzen)
eskaintzen zuen irtenbideari erreparatuz, esaldi luzeko
idazkeraz baliatzeko erronkari aurre egin nahi izan zion,
ahalegin horretarako lapurtera tradizionala hautatuta.

Hemen hizpide dugun gaiari begira, hauxe dugu az-
pimarragarria: Joan Mari Irigoienek, hau da, goi mailako
idazle batek estilo ulerkor eta aberatsaren premia sentitu
zuen, gaur egun erabili ohi den estiloarekin guztiz bat ez
zeterrelako.

Gailur literarioetatik arto xeheagoetara jaitsita, bestal-
de, euskarazko idazkera administratibo nahiz zientifikoaz
duen kezka azaltzera etorri zaigu Jesus Rubio ere, Irigoie-
nen idazlana kaleratu baino bi urte beranduago: «Euskaraz

idea konplexuak era informatiboan idazteko zailtasun ugari direla esaten du Jesus Rubiok» (*Euskaldunon Egunkaria*, 2002-03-23). Eta, hona hemen, irakasle honen liburua kaleratu duen sailaren zuzendariak, Joxerra Garziak, aurkezpen saioan mahaigaineraturikoa: goi mailako guneetan erabiltzen den euskara ulergaitza da, ez da funtzionala, bere hizkuntz eredia desegokia delako. Areago, «[euskara idatzia] (...) modu funtzionalean ez bada erabiltzen, luzarora gabe, ez dagoela etorkizunik» ohartarazten zuen Garziak.

Baliteke kezka horien oinarrian arazo sendoa izatea, zeren asko baikara idazterakoan —edo beste batzuek idatzia irakurtzerakoan— ideia konplexuak azaltzeko —edo ulertzeko— zailtasun handia sentitu izan dugunok. Hala koetan, mugak norberarenak direla pentsatu ohi dugu batzuek; baina hainbat euskal idazleren artean ere antzeko bizipenak pairatu direla jakiteak norberak duen muga baino arazo sakonagoa izan daitekeelako susmoa pizten du.

Dena den, arazoaz garaiz konturatuz gero, gaitz erdi!... baldin eta konponbidea aurkitzeko erkidego euskaldunak (edo horretaz dakitenek) behar besteko kemenik badu(te).

Hizkuntzaren erabilera-esparru publikoak eta pribatuak

Duela hamarkada batzuk, hau da, euskararen normal-kuntzarako politikak eta aldeko neurriak abian jartzen hasi baino lehenago, gure hizkuntzak gehienbat esparru pribatuan —familian— aurkitu zituen erabilera-eremua eta babesa, gaztelania eta frantsesa beste gizarte-funtzio gehienez jabetzen ziren bitartean. Esparru pribatu horretan oinarritu da euskal hiztunen komunitatearen iraupea, ez erabat eta soilik, baina bai modu berezian.

Gaur egun, berriz, familiaren eremu pribatuak duen garrantzia ez da iraganean zuen bestekoa; familiak aurreko mendeetan betetzen zituen funtzio batzuk galdu egin ditu, hezkuntza sistemaren mesedetan, adibidez. Familiak euska-

ra rentzat bete duen babesleku-funtzioa ere, etxe-muineta-raino sartzen diren erdarazko aurrerapen teknologikoek higitu dute: irratiak, telebistak, internetek...

Pisua galduz doan euskararen aldeko eremu pribatu familiarra, ordea, ez dute normalkuntza planek bereziki landu; ez familia, ezta gainerako esparru pribatu gehienak ere. Gune publikoak izan dira bereziki hizkuntz politikaren helburuak: hezkuntza, ikus-entzunezko komunikabide eta erakunde publikoak, adibidez. Dimentsio pribatu batzuetan oraintsu egindako ahaleginak ere ez baditugu ahantzi behar (lan munduan hirurogei bat enpresen normalkuntza-planak, besteak beste), betiere askoz apalagoak izan dira, salbuespenak salbuespen.

Egia da hizkuntz normalkuntza esparru pribatuetan ezartzea zaila dela, interbentzio zuzenerako aukera gutxi dagoelako eta gizabanakoaren askatasuna urra daitekeelako. Baina, aipaturiko zailtasunak ez ezik, badaude bestelako arrazoiak ere; zientziari dagozkionak, esaterako. Marce Masa-k salatzen duen bezala, gizarte zientziek ez dute esparru pribatua aintzakotzat hartu; ez, dagokion neurrian, bederen:

Este habitual desdén analítico por las socialidades insertas en el escenario no-público desemboca en menospreciar su riqueza al considerarlas como si fuesen fenómenos de orden menor o de baja intensidad.

Kezka teoriko hori argitzeko Simmel nahiz Giddens-ek landutako *«egunerokotasunaren etenik gabeko egituraketa»* kontzeptutik abiatu da Masa (*Inguruak* 28: 154-156).

Gauzak horrela, zer gertatzen da euskararen plangintza esparru publikoetan soilik ezarriz gero? Erantzuna, hauxe da: gure hizkuntz normalkuntza koloka egongo dela. Zergatik? Batetik, eremu pribatua eta publikoa harreman estuetan daudelako:

Y en el caso concreto de las categorías de lo privado y lo público, si se produce su contextualización en el ámbito de lo cotidiano nos encontramos con que es más preciso hablar de la existencia de una relación de «tándem» entre ellas, (...) de coexistencia a la postre que permitiría

entenderlas interrelacionadamente: privado/público. (...) no ha de perderse la perspectiva holística (...) (*Inguruak* 28: 155).

Are gehiago, Masak dioenez, euskal biztanleriak bere egunerokotasunaz duen pertzepzioaren erdigunean dimentsio pribatua kokatu eta, ondorioz, lehenesten du, arlo publikoa bigarren mailan utzita:

(...) desde la perspectiva de los actores/sujetos-en-la-sociedad vasca, puede decirse que éstos estructuran su cotidianeidad a partir de una «jerarquía de prioridades» que determina una específica articulación de lo privado/público. (...) en la periferia se encuentran las lógicas de lo político-institucional, y en el centro se localizarían las socialidades replegadas en el escenario doméstico-familiar y aquellas otras desplegadas con los amigos o de forma independiente en los escenarios del consumo y el ocio, esto es, fuera del escenario laboral, si bien este escenario posea la máxima centralidad en la estructuración de lo cotidiano si se le entiende instrumentalmente, como empleo (*Inguruak* 28: 157)

Hariari eutsiz, hona hemen lan munduko adibide sendo bat: enplegu pribatu eta publikoaren pisu demografikoari erreparatu, Eustatek Euskal Autonomia Erkidegoko datu ezin adierazgarriagoak eskaintzen dizkigu: '16 urte eta gehiagoko biztanleria landuna, lanbide-egoerari jarraiki' izeneko taularen arabera, ehun alokatu edo soldatapekotik 14,1 baino ez dira sektore publikokoak (Euskal Urtekari Estatistikoa 99: 62). Begi bistakoa da, beraz, horrenbeste zaintzen den arlo publikoak ez duela —lan munduan, bederen— proportzio berdineko garrantzirik.

Ondorioz, euskarak zenbait eremu publikotan lekua oraintsu berreskuratu arren, gizartean nagusitzen den esparru pribatuetako hizkuntza erdara izanez gero, joera indartsua egongo da azken hizkuntz hori eremu publikoetara eramateko. Hizkuntzaren normalizazioak errealitate osoaz arduratu behar du, ez gutxiengo soziala den esparru publikoetara soil-soilik.

Gure hizkuntza normalizatzeko gehien landu diren esparru publikoak, ikuspuntu soziologikotik nahiz garrantzi

kuantitatibotik begiratuta, gizartearentzat ez dira garrantzitsuenak. Horren arabera, euskarak ezingo du normaltasun osoa erdietsi bigarren maila baino ez duten eremu publikoetan soilik erabiltzen bada, hizkuntz normalkuntzak protagonismo handiko eta osoko kokapena eskatzen duelako.

Hizkuntz normalkuntzaren jomuga

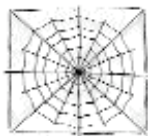
Aurrekoaren harira, hizkuntz normalkuntzaren jomuga fokatzeko lagungarri suerta daitekeen ideia luzatu nahi dugu ondoren, betiere apaltasun osoz.

Simmel eta Giddensen «*egunerokotasunaren etenik gabeko egituraketa*» kontuan izanda eta hizkuntza, gizabanako gertakizuna ez ezik, batez ere gizarte mailako fenomeno dela jakinda, zera bururatzen zaigu: egunero eta etenik gabe sortzen ari diren gizarte sare berrietan gauzatu beharko litzatekeela hizkuntz normalkuntza. Izan ere, euskarak aurrera egingo badu, gune berri horietan izan behar du lekua (gutxienez, erdararen parekoa); eta ez esparru publikoan soilik, baizik eta gizartean horren aurretik dagoen eta bere osagarria den mundu pribatuan ere bai.

Kontuan izan, meneko hizkuntza batek beharrezkoa dituela bere aldeko aldarrikapena eta ageriko legitimazioa, bestela gizartean meneratzailea den hizkuntzak leku osoa hartzen diolako. Hau da, etenik gabe eratzen ari diren enpresa, erakunde, zerbitzu, elkarte eta gizarte-gune berri guztietan meneko hizkuntzaren aldeko aldarrikapenik egin ezean, harreman-hizkuntza erdara izango da, eta alferrik arituko gara familian eta ikastetxeetan neska-mutikoak euskalduntzen.

Are gehiago; zinezko hizkuntz normalkuntzaren bidean gaudenetz jakiteko, urtez urte sortzen diren elkarte, enpresa, talde eta abarrek euren funtzionamenduan hautatutako hizkuntza aztertu baino ez dago. Harreman sare berri horietan, hizkuntz definiziorik egiten ez dutenak (edo erdara hutsezkoa dutenak) euskararen hautua egiten dutenak baino gehiago badira, euskarak atzera egingo du.

Gizarte gune berrien hizkuntza euskara (soilik edo erdararen parean) izatean datza euskararen zinezko normalizazioa, eta horretara zuzendu beharko lirateke normalizazioa plangintzaren ahaleginik handienak. Izan ere, hizkuntz ohiturak finkatu gabe dagoen gizarte talde berri batean askoz errazagoa da euskara ezartzea, abian dagoen (erdarazko) beste batean ohiturak aldatzea baino. Lehenik eta behin, gizartean nagusitzen den esparru pribatuaren pisu handia ahaztu gabe.^o



Euskadi Informazio Gizartean: letra txikiaren ordua

Nafarroak eta Euskal Autonomi Erkidegoak badute jadanik plan ofizial bana, Informazio Gizartearen erronkari nork bere indarrez erantzun ahal izateko. Ez dira, ordea, hutsetik hasten, Foru Gobernuak (2001) zein Eusko Jaurlaritzak (2002) euren asmoak egituratu eta aurkeztu orduko tokian tokiko hiritarrek, enpresek eta herri-administrazioek oinarritzko bide dezente jorratua baitzuten aldez aurretik edota aldi berean behinik behin. Famili-baitango Internet lotura-datuei (EGM) bagagozkie, EAEn lautik batek (%25,1) zerbitzua zuen 2001eko udazkenean eta Nafarroan ia bostetik batek (%17,3). Nafar prozesua geldoago gertatzen ari da, 1997tik (%4) honako lau urteotan lau bider gehitu baita, EAEn ordutik (%2,5) hona hamar aldiz biderkatu den bitartean. Jauzi nabarmen honetan zerikusi handia izan dute Eusko Jaurlaritzak (%58) eta aurrezki kutxek (%42), «Konekta Zaitetz» programa dela-eta, eskainitako 30,36 milioi €ren dirulaguntzek.

Auskalo gero zer gertatuko ote den hurrengo lauzpabost urteetan, egitarau ofizialak ez baitira berez aski hiritarren ohiturak, enpresen erabilpenak eta funtzionarioen jarrerak besterik gabe irauli ahal izateko, nahiz eta, itxuraz behintzat, asmo horretan nahiko diru eralgi. Hain zuzen ere, herriz herri banda zabala hedatzeko indarrean jarri behar izango den 130 milioi €ren ekintza publiko-pribatuaz gainera, Eusko Jaurlaritzak 433,5 milioi € xahutuko ditu 2002tik 2006ra bitartean, Nafar Gobernuak 2001etik 2004ra ia 58 milioi jarriko dituen artean. Beraz, Nafarroan 10,50 € biztanleko lau urtez eta Euskal Autonomi Erkidegoan 20,60 € biztanleko, bost urtean.

Dena den, plana plan eta dirua diru, letra txikiaren ordua da. Mundu guztiak aho betez iragartzen zuen iraultza digitala heldu da dagoeneko, Javier Echeverriak

aldarikatzen duen hirugarren ingurunea alegia, eta ba-koitzak jakingo du gero zer arraio egin beharko duen behingoz, datorkigun erronkari ahalik eta aproposen aurre egiteko. Barrena hamar urte daramatzagu gauza beretsuak esaten eta berresaten. Titular ponpoxoei utzi eta letra txikiari heltzeko ordua da.

Hiru urte barrurako helburu zehatzak

Euskadi Informazio Gizartean planak konpromiso politikoaz, eraldaketa ekonomikoaz, etorkizun digitalaz eta urratu beharreko ildoez hainbat abiapuntu biltzen ditu, baina baita lortu nahi diren helburu kuantitatibo zehatz-mehatzak adierazi ere, etxean, enpresan zein hezkuntzan izango den bilakaera proposatuz.

Hona, hiru taula. 2001eko egoera Eustaten datuak dira eta helburuak, berriz, planak 2005erako aurreikusten dituenak:

<i>HIRITARREN ERABILPENA</i>	2001eko egoera	2005erako helburua
<i>Ekipamendua</i>		
Etxean ordenagailua duten familiak	%43,5	%65
Etxean telefono mugikorra duten familiak	%69,2	%80
Etxean Internetera sartzeko aukera duten familiak	%24,1	%60
<i>Erabilera</i>		
Interneten erabiltzaileak	%29,2	%65
Posta elektronikoa duten Interneten erabiltzaileak	%49,0	%60
Merkataritza elektronikoan jarduten dutenak	%16,9	%35

<i>ENPRESA ARLOA</i>	2001eko egoera	2005erako helburua
<i>Enpresak (10 langile edo gehiagokoak)</i>		
Internerako sarrera duten enpresak	%76,6	%92
Posta elektronikoa erabiltzen duten enpresak	%74,3	%91
Webgunea duten enpresak	%29,1	%70
<i>Mikroenpresak (<10 langile)</i>		
Internerako sarrera duten enpresak	%23,1	%50
Posta elektronikoa erabiltzen duten enpresak	%20,1	%45
Webgunea duten enpresak	%2,6	%8
<i>Informazio eta Ezagutza Teknologien Sektorea</i>		
Langileak (1999)	24.952	40.000

HEZKUNTZA ARLOA	2001eko egoera	2005erako helburua
<i>Ekipamendua: Internet banda zabaleko konexioa</i>		
Lehen Hezkuntzako ikastetxeak	%14,8	%100
Bigarren Hezkuntzako ikastetxeak	%81,4	%100
LH eta Unibertsitate ikastetxeak	%100	%100
<i>Edukiak</i>		
Lehen eta Bigarren Hezkuntzako edukiak Interneten	%5	%40
LH eta Unibertsitateko edukiak Interneten	%5	%40

Esan bezala, 2001eko datuak direnak dira, Eustatek gaur egun eskuartean dituenak. Helburuak, ordea, Europarekiko konbergentziaranzko bidean planak proposatzen dituenak. Izatez, estimazioak baino ez dira, nekez segurta baitezake inork hiritarren joerak nondik abiatuko diren eta, gainera, auskalo ipar europarren bidetik nahitaez abiatu beharko luketen ere. Alferrik da eskandinabiar herriak eredutzat jotzea baldin klimaz, izakeraz, lagun-giroz eta, nolabait esateko, kalezaletasunez ere euskaldunak arras desberdnak bagara.

Administrazioak ezin sarearen edukiei erantzun

Euskadi Informazio Gizartean deritzan plana dezente ondo hartua izan da, egia esan. Oro har sektore guztiek, edo gehienek behintzat, harrera ona egin diote, segurutik eurretatik askok plana egituratu, burutu eta aurkeztu aurretik neurri batez zein bestez parte hartzeko edo iritzia emateko aukerarik izan duelako.

Izan ere, alderdirik kritikatuena ez dira izan planaren aurretikako diagnostikoa, proposatzen dituen jardueraildoak edota agintzen dituen aurrekontuak, abiapuntu honetan Euskal Administrazio Publikoak azaltzen dituen webgune eta pegorak baizik, edukiak agertarazteko eta eguneratzeko orduan Administrazioa ez baita batere asmatzen ari.

Planari bagagozkio, azaleko-edo kritika honek ez du lar garrantzirik, mamiari baino itxurari datxekio-eta, baina oihartzun handia du eguneroko erabiltzaileen artean,

plan handi-mandien gainera eta milioika euroren aurrekontuen azpitik pantaila aurrean «bizi» direnek pantailaren onurak eta malurak bertatik bertara bizi baitituzte beste ezer baino lehen.

Administrazio Publikoari webgune onak eskatzen zaizkio internautaren aldetik eta erakundeak lotsaz eta ezinez dira, sarri, internautaren aurrean. Baina arazoa zuzena izanik, eztabaida okerrekoa da. Administrazio Publikoak ez baitu barne-egiturarik behar bezainbateko eduki ganorazkorik eskaintzeko eta, hasieran, diruaren diruz, itxurak egin ditzakeen arren, luzera irtenbideak ekintza pribatuaren bitartez etorri beharko baitu, ezin bestean etorri ere.

Administrazio Publikoak behingoz ulertu behar du Internet —lehenago multimedia, irrati-telebista, zinema edo prentsa bezalaxe— eduki aproposak eskaini behar dituen beste komunikabide-mota berri bat baino ez dela, eta ekintza publikoari, zuzenean behintzat, horrelako bateratze kudeaketarik ez dagokion bezalaxe, Internet ere ekintza pribatu gisako enpresen esku utzi behar dela. Zentzu honetan, ez da gero kasualitate hutsa Kataluniako Generalitateak Internet-esparrua TV3ri luzatu nahi izatea.

Eusko Legebiltzarra, Finlandiara

Hurrengo ekainean Finlandiara joateko asmotan ari da Eusko Legebiltzarraren Industria Batzordea, hango Informazio Gizartearen planak zertan diren ikusi ahal izateko. Finlandia munduko herrialderik aurreratuenetakoa da Informazio Gizartearekiko teknologietan eta, teoriari behintzat, eredu ona da esparru hau garatu nahi duen edonorentzat.

Finlandiako Informazio Gizartearen Fundazioa Legebiltzarraren egiturapean dago, Jaurlaritzaren ardurapean egon beharrean. Horrez gainera, Legebiltzarrak berak *Etor-kizun Batzordea* du, hurrengo hamabost urterako egitasmoak eta ikertzen, aurreikusten edo asmatzen aritu ohi dena.

Informazio Gizartearen arlo honetan ospetsua da Tampereko Parke Teknologikoa, non, besteak beste, e-Business Zentro Teknologikoa, Informazio eta Ezagutza Teknologien Expertise Zentroa eta Nokia multinazionala kokaturik dauden.

Telekomunikabideen liberalizazioaren zailtasunak

Europe 2002 deritzan ekintzaren helbururik nabarienetakoa ahalik eta Internetik azkarren, merkeen eta seguruena eskaintzea da. Helburu hau lortzeko beharrezkotzat jo da telekomunikabide-sektorearen liberalizazioa, lehendanik dirauten monopolioak gainditu eta zerbitzu anitza erakar dezakeen merkatu-lehia bideratzeko. Hala ere, liberalizazioak ez du orain arte lehiakortasun nabarmenik erakarri eta europar merkatuan nagusi izaten jarraitzen dute historian zehar monopolio izandako operadoreek, besteak beste ondoko arrazoiak tarteko:

- Demasak dira operadore berriek egin beharreko inbertsioak.
- Zorrotzak, merkatuan sartzeko baldintzak.
- Operadore historikoen dituzten sareak monopolio garaian zabalduak dira, lehiarik gabe eraikiak eta oraingoz amortizatuak.

Ondorioz, tarifak murriztu eta lehiakideen kopuru a gehitu arren, egoera ezer gutxi aldatu da liberalizazioa indarrean jarri zenetik hona, eta honetaz jabetzeko oraintsu arteko operadore monopolistek mantentzen duten merkatu-kuota ikusi besterik ez dago: Belgikan, %98; Espainian, %92; Holandan, %88; Italian, %85; Frantzia, %81; Euskal Autonomi Erkidegoan, %68; Erresuma Batuan, %65 eta Alemanian, %61. Beraz, praktikan, azken hiru inguruneotan baino ez dago egiazko konpetentziarik.

Horrez gainera, europar merkatuan nagusi izaten jarraitzen duten operadore monopolista-ohiek ez dute banda zabalean Europako Batasunak itxaro zuen besteko inbertsiorik egin, aldi berean XDSL teknologia berria agertu

baita (betidaniko kobre-parez baliagarri dena), gaur egun eskain daitezkeen zerbitzuetarako aski dena.

Egoera hau Telekomunikabideetako europar ministroek aztertu zuten orain hurrengo Gasteizen eraturako bileran (otsailaren 20 eta 21ean). Bilduen ustez, nekez esan daiteke liberalizazioak egiazko konpetentziarik erakarri duenik eta, XDSL teknologiaren «errazkeriak», banda zabalaren hedapena atzeratu ez ezik, hiritar guztientzako Internet unibertsalaren atzerapena eragin omen dezake luzera.

Euskal zinemak industria izan nahi eta ezin

Angel Amigok idatzia da:

Imagino un audiovisual, como me imagino Euskadi en el futuro: plurilingüe, muy abierto al mundo, con raíces profundas en nuestra personalidad, produciendo o coproduciendo todo tipo de historias populares, elitistas, simples, pero existiendo industrialmente. Algo que no tengo claro que pueda ocurrir. Siempre habrá vascos haciendo cine, pero eso no es industria (*Veinte años y un día*, Donostia, 2001).

Zinema ia betidanik izan da industria Iparramerikan, eta European, aldiz, kultura, bart iluntzera arte. Orain dela 70 urte Franklin Rooseveltek eragin zuen «New Deal» delako ituna (1933-1939) AEBetako ekonomia sustatzeko eta, indartu beharreko industri-sektore estrategikoen zerrendan, zinemagintza sartu zuen. Europako Batzordeak, aldiz, industria eta kulturaren arteko desberdintasuna arautu beharra sumatu berri du oraindik orain (Brusela, 2001-09-26).

Gaur egun ez da inondik ere zalantzarik ikus-entzunezko sektorea industria denik. Eta industria galanta gainera, 2000 urtean 1.922 milioi €ren ekoizpenak fakturatzeko gauza izan baitzen Espainiar estatuan bakarrik, zinema, telebista, bideo, DVD eta bideojokoen artean. Sektorea jabetu da, noski, bere garrantziaz eta kulturatik industriara migratzen hasia da, Kulturaren subentzio-esparrutik Industriaren laguntza-egitarauetara alegia. Prozesu hau

Europa guztian gertatzen ari da eta baita, jakina, Euskal Herrian ere, Industriaren diru-iturriak Kulturarenak baino oparagoak direlakoan, besteak beste. Baina lehiatila al-daketa hori ez da horren automatikoa.

Europako Batzordeak sektorea ikertu zuen iaz eta bere baitan biltzen diren industria eta kultur-helburuak bereiztu eta arautu. Batzordeak begi onez ikusi ditu tokian tokiko kultur-nortasuna sustatzeko bertoko Administrazio Publikoak eskain ditzakeen dirulaguntzak, baina beti ere kultur-alderdia bera suspertzeko soilik eta ez merkatuan ari diren ekoiztetxeen lehiakortasuna kulturaren atxakiaz desorekatu eta baldintzapetzeko.

Frantziak 1998an aditzera emandako irizpideen arabera, Industriaren laguntza-egitarauak inbertsioa, lanpostuak edo teknologia berriak areagotzeko izan beharko dute, ekoizpenak era batekoak zein bestekoak izan. Kulturaren subentzioak, ostera, edukiak, hizkuntza edo kultur-ondarea babesteko izango dira, industri-azpiegitura indartu ez arren.

Hau da, gure eremu hurbilean ulergarri izan daitezkeen bi adibide aipatuko baditugu, ETBk eta IBAIA Euskal Ekoizleen Elkartek hiru urterako sinaturiko 270 milioi €ren ituna Kulturari dagokio eta REC Grabaketa Estudioak Donostiako Zuatzu Enpresa Parkean egindako 820.000 €ren inbertsioagatik jasotako 140.000 €, Industriari. Beraz, diru-eskabidea egiteko lehiatila lehengo lepotik burua. ¶